

FOLKE VIRKE

November - December 2019 - Januar 2020

Frihed i grænselandet

www.folkevirke.dk

Fra konfliktzone til modelregion

3

Af professor Jørgen Kühl, Ph.D.
Rektor ved A.P. Møller Skolen

Kulturbevarende initiativer og fredelig sameksistens

8

Af generalkonsul
Kim Andersen

Danskere og tyskere findes i mange modeller

15

Af generalsekretær for Grænseforeningen
Knud-Erik Therkelsen

FOLKEVIRKE

Social, kulturel og politisk oplysning

Udgivet af oplysningsbevægelsen
FOLKEVIRKE

Oplag: 1.200 . ISSN 0015-5845

**Deadline for næste nummer:
20. januar 2020**

Bladet kan kun bestilles ved direkte henvendelse til:

Folkevirkes kontor

Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal
1153 København K
Tlf. 33 32 83 11
E-mail: folkevirke@folkevirke.dk
www.folkevirke.dk

Dette nummer koster i styksalg
kr. 60 + porto.

Særpris for klassesæt.

Bladabonnement kr. 210 + porto pr. år

Medlemskab kr. 400 pr. år

Beløbene kan indbetales på

Folkevirkes konto:

Reg.nr. 7031 . Kontonr. 1099538

Redaktion

Annemarie Balle (ansvarshavende)
Firkløvervej 1
2400 København NV
Tlf. 51 51 24 20

Forretningsudvalg

Formand: Annemarie Balle

Næstformænd:

Jeanne Bau-Madsen

Mona Jensen

Kasserer: Tove Hinriksen

Ulla-Brita Gregersen

Karen Hallberg

Ulla Lunde Hansen

Katina A. Rasmussen

Tove Kristensen

Lene Lund

Britta Poulsen

Susanne Tarp

Tryk og layout

Aars Bogtryk & Offset, tlf. 98 62 17 11

E-mail: aarsbogtryk@aarsavis.dk

Layout: Louise Christensen

Genrefotos: www.colourbox.dk

FORENINGEN AF
DANSKE KULTUR-
TIDSSKRIFTER

Frihed i grænselandet

»Fred er frihed i ro« – Marcus Cicero

Om kort tid er det 100 år siden, at der blev gennemført en folkeafstemning om placeringen af den dansk-tyske grænse. Efter folkeafstemningerne blev grænsen flyttet sydpå – fra Kongeåen og ned til sin nuværende placering.

Både før og efter at den dansk-tyske grænse blev flyttet, var der mindretal på begge sider.

Selv om Luc de Vauvenargues har sagt, at det, som vi kalder fred, som regel er en våbentilstand, hvor den svage giver afkald på sine krav, indtil der opstår en lejlighed til på ny at gøre dem gældende med våbenmagt, så er det bestemt ikke tilfældet for forholdene omkring den dansk-tyske grænse.

Lige i årene omkring 1920 var der tydelige kampagner for at få danskere og tyskere til at stemme på en bestemt måde. Men demokratiet blev aldrig sat over styr.

Siden er det dansk-tyske grænseområde verden over blevet kendt for den måde, man har behandlet og stadig behandler mindretallene på. Med respekt og muligheder for at dyrke sine særlige sproglige og kulturelle interesser. I grænseområdet har ingen talt om assimilation, men derimod om at se værdien i at kunne rumme et både-og.

At have en bindestregs-identitet.

I dette nummer af Folkevirke fortælles om hele optakten til afstemningerne og den efterfølgende genforening, ligesom der trækkes linjer op til i dag med en perspektivering af, hvad bl.a. bindestregs-identitet rummer af muligheder.

God læselyst og på gensyn i Folkevirke i 2020!

Annemarie Balle, redaktør

INDHOLD

Det dansk-tyske grænseland 1920-2020: Fra konfliktzone til modelregion	3
Grænselandets mindretal: Kulturbevarende initiativer og fredelig sameksistens	8
Tanker omkring den dansk-tyske grænsedragning: Danskere og tyskere findes i mange modeller	15
Genforeningen i ord og toner	18
Det haver så nyligen regnet.	21
Folkevirke-projektet »Hvorfra kommer forandring?«: Demokratiets udfordringer	22
Spændende besøg i Den Ægyptiske Koptiske Kirke.	23
Et kig ind i en dansk moské.	24
Folkevirke på Kulturmødet på Mors: Demokratisk dannelse uden kvinder?	25
Arrangementskalender 2019-20	26
»Kvindestemmer« 2020: Eftermiddag fyldt med indlevelse og eftertanke.	28

Fra *konflikt*zone til modelregion

Af professor
Jørgen Kühl, Ph.D.
Rektor ved
A.P. Møller Skolen

Den 15. juni 1920 blev Nordslesvig, som siden er blevet synonymt med Sønderjylland, genforenet med Danmark. Det skete som følge af Første Verdenskrigs afslutning. I Versaillesfredstraktaten i 1919 blev det nemlig bestemt, at befolkningen i det mellemste og nordligste Slesvig skulle stemme om, hvilket land de fremover ønskede at tilhøre:

Danmark eller Tyskland. Afstemningsområdet blev sat under international kontrol, og i februar og marts 1920 blev de stemmeberetigede kaldt til stemmeurnerne. Det skete efter en intens og polarise-

rende national agitation, som til dels rev familier itu. Sønderjylland var blevet til en konfliktzone mellem dansk og tysk, hvor der var tale om et enten-eller.

Den første afstemning fandt sted i Nordslesvig den 10. februar 1920 i zone I, der stemte en bloc for Danmark med 75% mod 25% for Tyskland, men med store stemmeflertal for Tyskland i Tønder, Aabenraa og Sønderborg samt i en håndfuld sogne. I alt stemte 75.431 for en forening med Danmark, mens 25.329 ville forblive ved Tyskland. Den 14. marts 1920 blev der så stemt kommunevis i zone II, der gav et flertal på 80% for Tyskland. 12.800 stemmer i Mellemslesvig foretrak Danmark og dermed at slå følge med Nordslesvig. Det overvældende flertal på 51.700 foretrak imidlertid Tyskland. Kun på tre små

afstemningssteder i den frem til 1864 kongerigske del af den frisiske vadehavsø Før var der et flertal for Danmark.

Resultatet blev, at Sønderjylland blev delt. Det danske flertal og det nye tyske mindretal i Nordslesvig blev den 15. juni 1920 genforenet med Danmark. Her måtte de dansksindede sønderjyder vænne sig til at være flertal, mens de tysksindede meget modvilligt måtte finde sig til rette som mindretal. De organiserede sig med egne organisationer, og der blev skabt en særlig mindretalsordning for de i alt ca. 30.000 tyskere i området. Der blev oprettet både offentlige og private tyske mindretalsskoler, kulturforeninger, politiske partier, folkekirkelig tysksproget betjening i købstæderne og tyske frimenigheder i landdistrikterne.

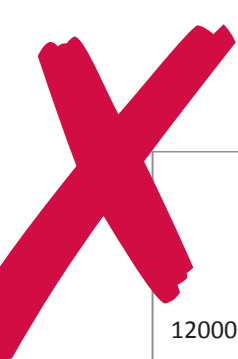
Fællesnævneren for det tyske mindretal var utilfredshed med grænsedragningen. Derfor krævede det helt frem til befrielsen i maj 1945 en grænserevision. I begyndelsen krævede det de kommuner, som i februar 1920 havde haft et tysk stemmeflertal (det gjaldt købstæderne Tønder, Aabenraa og Sønderborg samt landdistrikter omkring Tinglev), fra 1933 krævede det hele Nordslesvig tilbage til (Hitler-)Tyskland.

Dansk støtte til Sydslesvig

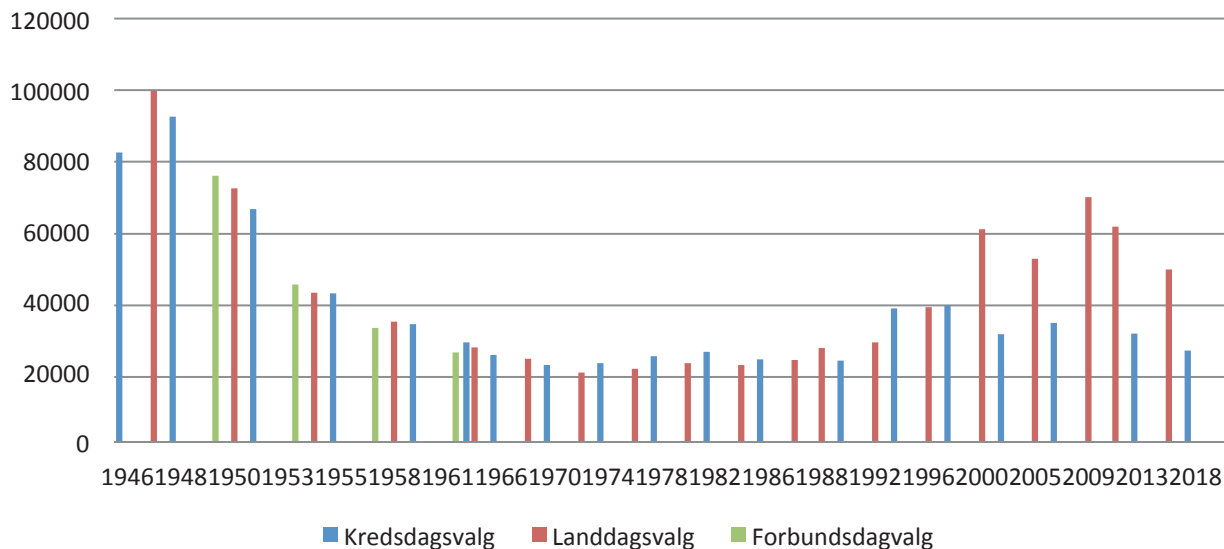
De resterende dansksindede syd for den nye grænse blev tilbage

Mindesøjlen på Skamlingsbanken i Slesvig.

SSW's stemmetal ved kreds-, landdags- og forbundsvalg 1946-2018

som mindretal i det nye republikanske Tyskland. Denne landsdel fik snart på dansk betegnelsen Sydslesvig. Det var muligt at opbygge og bevare det danske mindretal, fordi danskere i hele Danmark knyttede og fastholdt bånd over grænsen. De mange sønderjyske foreninger og afdelinger af Grænseforeningen, som blev grundlagt i 1920, ydede en afgørende ideel og materiel støtte til de dansksindede i Sydslesvig. Den danske regering vedkendte sig sine moralske og politiske forpligtelser over for det nye danske mindretal, som forblev i Tyskland. Der blev ydet politisk og økonomisk støtte, og den store opbakning er fortsat frem til i dag. Da den daværende regeringschef Niels Neergaard i 1920 lovede, at de danske i Sydslesvig ikke skulle blive glemt, forpligtede han alle efterfølgende regeringer derpå. Kong Christian X afgav samme løfte, da han i Kruså

mødte danske sydslesvigere. Det er blevet holdt. Allerede i 1920 blev der givet 100.000 kroner til mindretalsarbejdet, der kunne etablere institutioner og ansætte medarbejdere. Siden voksede tilskuddet år for år. I dag nærmer det sig 600 millioner kr.

Flensborg Avis, grundlagt i 1869, valgte efter lange overvejelser at blive i byen og blev af central betydning for det nye mindretal. Allerede i 1919 begyndte de sydslesvigske børns ferierejser, som bragte mange tusinde børn og unge til Danmark i sommerferierne.

Projektet findes endnu i dag. Nye foreninger opstod, heriblandt Skoleforeningen i maj 1920, som etablerede en privat realskole, der siden fik navnet Duborg-Skolen. Desuden fandtes der en kommunal skole for danske børn. Det kulturelle arbejde blev organiseret i den Slesvigske Forening. Den opstod i Flensborg

med i alt 22 distrikter, siden fulgte en afdeling for landdistrikterne i 1920, og i 1922 opstod der en afdeling for Gottorp Amt ned mod Slien, hvor der ikke blev stemt i 1920.

Konfliktzone under 2. verdenskrig

I mellemkrigstiden var grænseområdet en udtalt konfliktzone. Danske og tyske betragtede hinanden med mistro. Det tyske mindretal tilsluttede sig i anden halvdel af 1930'erne af egen drift nazismen og håbede på, at grænsen nu ville blive skubbet tilbage til Kongeåen. Da Tyskland den 9. april 1940 invaderede og besatte Danmark, stod medlemmer af det tyske mindretal parat for bl.a. at vise vej. I de følgende 5 år pågik der en omfattende kollaboration med besættelsesmagten. Der fandtes kun en tavs intern opposition, der i 1943 dannede en kreds i Haderslev, som ønskede demokrati og

en anerkendelse af grænsen. Unge tysksindede blev hvervet til frivillig tysk militærtjeneste.

Da befrielsen kom i maj 1945, blev ca. 3.500 voksne medlemmer af det tyske mindretal indespærret på Sønderborg Slot, men især i Frøslvejren ved Padborg. Tyske skoler blev lukket og tysk ejendom konfiskeret. Siden fulgte retsopgøret ved domstolene, hvor ca. 3.000 tysksindede blev dømt. To tredjedele fik en ofte mild dom grundet tysk krigstjeneste. Det svarede til 25% af alle voksne mænd i mindretallet – og 25% af samtlige ca. 13.000 straffede i forbindelse med retsopgøret. Det tyske mindretal var forarget over, at dets medlemmer blev dømt på grundlag af straffelovstillæg med tilbagevirkende kraft. Derfor krævede det i flere årtier efter afsøningen, at den danske stat skulle rehabilitere og give de dømte en undskyldning.

Det skete dog ikke.

Loyalitetserklæring

Til gengæld grundlagde det tyske mindretal fra 1945 nye demokratiske organisationer; mindretallet anerkendte grænsen fra 1920 og afgav en loyalitetserklæring. Derpå kunne mindretallet genopbygges, og i 1946 blev de første private skoler åbnet – men uden eksamensret.

Mindretallets omfang syntes nærmest uændret siden 1920 med ca. 30.000 personer. Forholdet mellem dansk og tysk var dog fortsat meget spændt. Besættelsestidens skygge var lang og belastede forholdet i Sønderjylland.

I Sydslesvig havde de danske levet en udsat tilværelse under nazismen

med alskens chikaner. Mændene blev indkaldt til værnemagten og måtte til dels medvirke i besættelsen af Danmark. Dets medlemstal skrumpede fra måske 10.000 i 1920 til 6.000 i maj 1945. Med befrielsen håbede de dansksindede på en grænserevision – gerne ned til Ejderen, men mindst til Sli-Danevirke-linjen.

Det skete dog ikke.

Den danske befrielsesregering fastslog nemlig kategorisk, at grænsen ligger fast. Og det fastholdt det parlamentariske flertal lige siden, selv om der i Danmark blev indgivet massepetitioner og rejst krav om, at sydslesvigerne skulle have lov til at gøre brug af deres nationale selvbestemmelsesret for at komme til Danmark.

Dansk mindretal vokser

Med Hitlertysklands sammenbrud oplevede mindretallet massiv tilgang. I løbet af få år voksede det nærmest eksponentielt, så der i 1948 kunne tælles op mod 120.000 personer, hvoraf 75.000 var registrerede medlemmer i Sydslesvigsk Forening mod 2.700 i 1945.

Elevtallet eksploderede og voksede 32-foldigt fra 436 i 1945 til over 14.000 i 1948. Det danske mindretal var blevet en massebevægelse, som også mange tyske søgte optagelse i. Det skete ud fra mange forskellige motiver: National identifikation via genopdagelse af familiære rødder, materielle interesser i en undtagelsessituation, etiske og sociale motiver, distancering fra det tyske og ikke mindst den ca. 1 million tyske flygtninge og fordrevne, der ved krigens slutning var kommet

til Slesvig-Holsten. Fra tysk side blev de nye dansksindede set som opportuniste og landsforrædere. De fik hæftet en betegnelse på sig, som allerede var blevet brugt under afstemningskampen i 1920:

Speckdänen – flæskedanskere.

Forholdet mellem dansk og tysk var ekstremt spændt. Efterhånden indførte den slesvig-holstenske regering en regulær chikanepolitik over for mindretallet.

Efter 1945 bestod mindretallet af en overskuelig gruppe af gammel-danske og et dominerende flertal af nydanske. Fælles var genforeningskravet, der dog blev skuffet. Til gengæld blev der med hjælp fra Danmark og mange private organisationer etableret et koordinatsystem af danske institutioner, som blev krystallisationspunkter for og fastholdt det danske. Mindretallet vandt politisk indflydelse, stillede i en årrække overborgmesteren i Flensborg, borgmestre i Slesvig og andre byer og opnåede repræsentation i landdagen i Kiel. I 1948 blev der grundlagt et særligt dansk-frisisk mindretalsparti SSW – Sydslesvigsk Vælgerforening. Overalt blev der rejst danske private skoler. Dertil kom fire kommunale danske skoler i Flensborg og en i Slesvig, der i 1949 tilsammen havde godt 8.000 elever. I Egerfnørde blev 1.100 børn skrevet op til en dansk kommuneskole, som dog ikke fik lov til at blive etableret. Slesvig-Holstens regering forsøgte nemlig med alle kneb at begrænse, endog punktere den nydanske bevægelse. I 1949 privatiserede de slesvig-holstenske myndigheder på trods af mindretallets hårdnakkede pro-

tester kommuneskolerne, og Dansk Skoleforening overtog driften.

Mindretal i bevægelse

I begyndelsen af 1950'erne var hele grænseområdet en konfliktzone. Forholdet mellem dansk og tysk, mindretal og flertal var særdeles anspændt. Mens det tyske mindretal stadig syntes at have talt 30.000, var det danske begyndt at skrumpes. Efter at Vesttyskland var blevet grundlagt i 1949, og det vesttyske økonomiske mirakel for alvor tog fat, forlod op mod 70.000 igen det danske mindretal. Samtidig blev det stadig vanskeligt at opnå valg.

I september 1953 kunne det tyske mindretal efter grundlovsændringen og udvidelsen af mandattallet med 9.700 stemmer vinde en plads i Folketinget. I 1954 mistede SSW trods 42.000 stemmer sine mandater i landdagen i Kiel. Der gjaldt nemlig en spærregrense på 5%, som var for høj for det nu skrumpende mindretal. Krisestemningen viste sig eftertrykkeligt, og der blev rejst krav om særregler. På tysk side var man imidlertid godt tilfreds og håbede, at det danske mindretal nu ville skrumpes ind til sin »naturlige« størrelse.

Bonn- og København-erklæringer

I efteråret 1954 søgte Vesttyskland optagelse i NATO, som Danmark havde været med til at grundlægge i 1949. Det førte til, at Sydslesvigspørgsmålet blev sat på dagsordenen. Efter forhandlinger i København og Bonn nåede den danske og vesttyske regering frem til en principiel løsning: I et resultatpapir af 28.

marts 1955 blev de akutte spørgsmål om politisk repræsentation (SSWs fritagelse fra 5% spærregrensen) og eksamensret til begge mindretals skoler fastholdt. Den 29. marts fastslog så den vesttyske kansler Konrad Adenauer i Bonn-Erklæringen det danske mindretals rettigheder, mens statsminister H.C. Hansen gjorde tilsvarende for det tyske mindretal i Danmark, afgav København-Erklæringen. Disse erklæringer, som siden også blev fremsat i parlamenterne, dannede udgangspunktet for en langstrakt proces, som førte til udsoning og anerkendelse af mindretallene. Ved landdagsvalget i 1958 blev SSW på ny indvalgt og har siden på trods af omkring 1970 meget store udfordringer kunnet fastholde og siden udbygge sin repræsentation. I årene 2012-2017 indgik SSW endog i en koalitionsregering og stillede med Anke Spoorendonk for første gang nogensinde en dansk minister.

Samlet set udviklede forholdet mellem dansk og tysk sig positivt. Det var dog ikke nogen simpel eller ligefrem proces, og det kom jævnligt til tilbageskridt. Der skulle et generationsskifte til, førend forholdet mellem mindretal og flertal for alvor kunne forbedres. Næsten umærkeligt havde grænselandet forandret sig. Mindretallene var ankommet i de to stater. Fra sidst i 1960'erne kunne det danske mindretal vende tilbagegang og begynde at tiltrække nye sympatier og medlemmer. Mens der omkring 1965 måske kun havde været 35.000 danske, nåede bruttostørrelsen i løbet af 1970'erne og 1980'erne igen op på ca. 50.000.

Der har antallet ligget nogenlunde konstant, selv om medlemmerne ikke har været de samme hele tiden. Der sker en omfattende til- og afgang til mindretallet især via skolerne, hvor mange familier med et mindretalsfremmed udgangspunkt vælger det danske især for deres børn. Det afstedkommer jævnligt diskussioner om mindretalsbevidsthed og sprogbrug hos de nytilkomne; men kernen fastholder på tværs af generationer kontinuiteten, sproget og værdierne.

Forholdet mellem dansk og tysk blev stadig mere afspændt. Konflikttiden kunne stadig erindres, men i hverdagen skete der en tilnærmelse. Det vidner det store antal blandede parforhold om.

Udviklingen var ikke uden gnidninger og periodiske kriser. Den største krise udspillede i 2010-2012, da den borgerlige landsregering i Kiel under ministerpræsident Peter Harry Carstensen pludseligt beskar tilskuddet til de danske mindretalsskoler med 15%, angiveligt for at redde Slesvig-Holstens økonomi fra sammenbrud. Siden kom han for skade at udtale, at der var nationalpolitiske motiver bag. Det resulterede i massive protester og aktioner med aktiv støtte fra Danmark. Ved landdagsvalget i 2012 mistede CDU og FDP flertallet, og SPD dannede en trekløverregering sammen med De Grønne og SSW. Derpå blev ligestillingen genindført, og i 2014 blev der fundet en principiel ordning. Siden 2016 er dansk ligestillet som forvaltningsprog i Sydslesvig.

Det tyske mindretal måtte derimod sande en markant tilbagegang fra 30.000 midt i 1950'erne til ca.

15.000 i dag. I dag står mindretallet velkonsolideret med et netværk af organisationer og skoler, som oplever tilgang. Politisk er SP - Slesvigsk Parti gået frem de seneste 15 år. Med strukturreformen i 2005, som førte til større kommuner og afskaffede amterne, blev der indført særregler, som skulle lette det tyske mindretals politiske repræsentation. SP begyndte at markedsføre sig som sønderjysk regionalparti, og gik markant frem fra lavpunktet ved kommunalvalget i 2005 med 4.300 stemmer til et kanonresultat på 9.700 stemmer ved kommunalvalget i 2017. Det var lige så mange som ved folketingsvalget i 1953, men denne gang kom mange stemmer fra danske sønderjyder og tilflyttere, som for alvor begyndte at stemme på mindretalspartiet. I de seneste 10 år er også danske familier begyndt at gøre brug af det tyske tilbud, ligesom tyske familier siden 1970 havde gjort brug af danske tilbud.

Dansk-tysk mindretalsmodel

Konflikttiden er i dag nærmest glemt på begge sider af grænsen og er indres mestendels i beskrivelsen af udviklingen i grænselandet fra et mod-hinanden over et ved-siden-af-hinanden til et med-hinanden – som SSW-politiker Karl Otto Meyer karakteriserede udviklingen tilbage i 1980'erne. Udviklingen er gået fra afgrænsning til medborgerskab med selvbevidste mindretal.

Den positive udvikling blev forstærket som følge af det store tidehvert i Europa omkring 1989. Med kommunismens fald og demokratiers fremvækst dukkede mindretalsproble-

mer op allevegne i Central- og Østeuropa. Der var behov for rollemodeller, der kunne gavne ved konfliktforebyggelse og -løsning. Her fandt den danske og tyske regering hurtigt ud af, at de i deres fælles grænseland faktisk havde en positiv model, der kunne give inspiration i aktuelle konfliktregioner: Den dansk-tyske mindretalsmodel, som de i fællesskab præsenterede på europæiske konferencer, blev født.

Med Murens Fald trådte det tyske mindretal således ud af besættelsestidens skygge. Det blev stadig mere selvbevidst og gjorde sig gældende som også politisk aktør i Sønderjylland. Det kræver større hensyntagen og synlighed. Trods flere tilløb er det dog endnu ikke lykkedes for mindretallet at få opsat tosprogede byskilte i Sønderjylland, men i foråret 2019 blev der opsat brune henvisningsskilte på motorvejen E45 på dansk og tysk til Knivbjerg/Knivsberg og Frøslevlejren/Frösleelager. Der blev tillige etableret et konstruktivt og stadig tættere samarbejde med det danske mindretal, og sammen formidlede de deres særegne mindretalsoplevelser til talrige europæiske gæster.

Begge mindretal arbejder hånd i hånd for større grænseoverskridende aktivitet, begge beklager etableringen af vildsvinehegnet, og begge ønsker at fremme nabosprogene i regionen. Regeringerne ser i dag mindretallene som fordel frem for som problem. I den danske regerings Tysklandsstrategi fra 2016 fremhæves mindretallene som en væsentlig ressource, som kan styrke dansk-tysk samhandel. Aktuelt sam-

arbejder de to mindretal og regeringerne i Danmark og Slesvig-Holsten om at få sameksistensen mellem mindretal og flertal i grænse-regionen anerkendt og optaget på UNESCOs liste over verdens immaterielle kulturarv.

I løbet af de seneste 100 år er grænselandet gået en lang, kringlet og til tider næsten ufarbar vej fra afgrænsning, mistænkeliggørelse, endog had mellem danske og tyske til tillidsfuldt samarbejde og respekt mellem mindretal og flertal. I dag er der tale om en model, der med interesse, respekt og til tider også misundelse over de i alt ca. 1 milliard kroner fra Danmark og Tyskland, som hvert år muliggør konstellationen og rammebetingelserne, studeres andetsteds i Europa. Det er imidlertid ingen naturlov, at danske og tyske, at mindretal og flertal i dag lever i en fredelig sameksistens, der mange steder er blevet til et harmonisk samliv. Modellen kræver kontinuerlig opmærksomhed og den gode vilje på alle sider. I dag er forholdet så godt som ingensinde tidligere, selv om der fra tid til anden opstår smågnidninger og irritation. Internationalt anses den tidligere konfliktzone nu som en europæisk modelregion.

Om Jørgen Kühl

Jørgen Kühl, f. 1965, er professor i mindretalsforskning og europæisk samtidshistorie ved Europa-Universität Flensburg og rektor for A.P. Møller Skolen i Slesvig.

Grænselandets mindretal:

Kulturbevarende initiativer og *fredelig* sameksistens

Af generalkonsul
Kim Andersen

I dag kender vi alle den dansk-tyske grænse med dens forløb. Mange er også klar over, at der nord og syd for grænsen findes nationale mindretal.

For at afklare hvorfor det forholder sig sådan, må vi tilbage til Danmarks skæbneår 1864, der udover et nationalt traume også lagde grunden til en dansk bevægelse i det prøjsisk besatte Slesvig.

Ved Freden i Wien i 1864 blev den dansk-tyske grænse placeret langs Kongeåen, dog med et forløb lidt syd om Kolding og Ribe. Derved blev en stor gruppe dansk-talende og dansksindede ladet tilbage un-

der prøjsisk herredømme syd for grænsen.

Prøjsere og østrigere havde stået sammen i kampen mod Danmark i 1864. Efter fredsaftalen med Danmark i Wien i oktober 1864 udbrød der en tvist mellem prøjserne og østrigerne om, hvem af de to der skulle være den dominerende tyske magt. Det havde hidtil været Østrig, men Prøjsens indflydelse var stigende. Magtkampen mellem de to blev vundet militært af Prøjsen i 1866. Ved Freden i Prag mellem Østrig og Prøjsen forlod Østrig det tyske forbund. Desuden blev flere af Østrigs allierede i kampen indlemmet i Prøjsen.

Med fransk støtte fik Østrig imidlertid indsat en artikel 5 i Freden i Prag i 1866. Den skulle få stor betydning for selvforståelsen og forhåbningerne hos de dansksindede i Slesvig. I artiklen stod, at befolkningen i

Slesvigs nordlige områder skulle genforenes med Danmark, når de ved en fri afstemning havde tilkendegivet ønsket derom. Den fik stor indflydelse på den dansksindede befolkning. Selvom klausulen ved en aftale mellem Prøjsen og Østrig blev ophævet i 1878, fik det ikke forhåbningerne i den dansksindede befolkning til at briste.

De næste årtier var præget af prøjsisk fortynkningspolitik. Det medførte, at mange dansksindede udvandrede enten til Danmark eller til Amerika, og andre har sikkert givet efter for det tyske pres. De tilbageblevne blev imidlertid stadig mere målsatte.

Udviklingen kan iagttages ved stemmetallene til den prøjsiske landdag, hvor der i 1867 stadig er flertal for danske kandidater i Flensborg og nogle sogne syd for byen. Det smuldrer med årene.

Vel også begunstiget af en ren tysk tilvandring fra andre dele af Prøjsen. Ikke desto mindre lykkedes det at stifte nogle lokale danske landboforeninger. Gustav Johannsen tog initiativ til en dansk boghandel i Flensborg samt et dansksproget dagblad – Flensborg Avis. Senere tog han også initiativ til en dansk spare- og lånekasse i Flensborg, samt et spirende dansk biblioteksvæsen.

Efter flere års privat research offentliggjorde lektor H.V. Clausen i 1891 en linje for, hvortil han mente, at dansk sindelag i den brede befolkning strakte sig – den såkaldte Clausen-linje.

Debat om ny grænsedragning

Da det tyske nederlag aftegnede sig i efteråret 1918, anså den

danske rigsdagsmand i Rigsdagen i Berlin, H.P. Hanssen, at tiden var kommet til at rejse spørgsmålet om en genforening af dele af Slesvig med Danmark. Den 23. oktober 1918 fremførte han sit synspunkt om en dansk-tysk grænse på grundlag af folkenes selvbestemmelsesret i Rigsdagen i Berlin. Den nye tyske udenrigsminister og andre tyske politikere var ikke afvisende overfor idéen, og udenrigsministeren gav sit tilsagn den 14. november. Udviklingen overraskede den danske udenrigsminister Scavenius, men han var snart med på idéen. I Nordslesvig kunne man nu frit diskutere forholdene, og den Nordslesvigske Vælgerforening gik med Aabenraa-resolutionen den 17. november 1918 ind for en afstemning om grænsedragningen. Man gik ind for en

samlet afstemning i hele det nordslesvigske område. Der lægges op til en dansk sydgrænse, der orienterer sig efter Clausen-linjen og er meget tæt på det, der blev den endelige grænse. Resolutionen kom ind på, at områder i Mellemslesvig – og herunder Flensborg – skulle stemme særskilt og derved kunne tilslutte sig Nordslesvig. Få dage senere overrakte H.P. Hanssen resolutionen og et svar fra den tyske udenrigsminister til den danske regering. Den danske regering stillede herefter de allierede magters samt Sveriges og Norges gesandter et ønske om, at nordslesvigerne skulle have lov til at bestemme over deres fremtidige tilhørsforhold i henhold til folkenes selvbestemmelsesret. Der var imidlertid også andre opfattelser.

Hendes Majestæt Dronning Margrethe II er her flankeret fra højre af generalkonsul Kim Andersen og hans hustru Birte M. Andersen ved besøget i Flensborg i 2019. Foto udlånt af det danske konsulat i Flensborg.

Chefredaktør Ernst Christiansen, Flensborg Avis, blev ved hjemkomsten fra fronten oprørt over vælgerforeningens forslag til grænse-
dragning nord om Flensborg.

Sammen med en lille stærkt national gruppe startede han Dannevirke-
bevægelsen.

Dannevirke-bevægelsen holdt fast på Danmarks historiske ret og ønskede en grænse-
dragning fra Tønning til Dannevirke og Slien – uanset befolkningens ønsker i området. I december 1918 begyndte den tyske befolkningsdel i Slesvig at organisere sig i »Deutscher Ausschuss«, der kæmpede mod en deling af Slesvig.

Medio januar 1919 instrueredes den danske gesandt i Paris om at repræsentere den danske regerings holdning i Slesvig-spørgsmålet overfor de allierede. Holdningen lå i store træk på linje med den Nordslesvigske Vælgerforenings Aabenraa-resolution. Altså en samlet afstemning i Nordslesvig ned til en

linje nord om Flensborg og syd om Tønder, samt distriktsvis afstemning i et område i Mellemslesvig, hvor regeringen vurderede, at der var en væsentlig dansk befolkningsgruppe.

Desuden skulle afstemningen foregå frit, hvorfor tysk militær skulle rømme afstemningsområdet, der skulle overlades til allierede eller nordiske tropper. Det var vigtigt for den danske regering at opnå en fastlæggelse af grænsen, som fremover ikke ville kunne anfægtes fra tysk side. Desuden ønskede man ikke noget stort tysk mindretal indenfor rigets nye grænser.

Ved Versailles-konferencen fik både den danske regering og Dannevirke-bevægelsen lov til på lige fod at fremføre deres krav. Det er bemærkelsesværdigt al den stund, hvor Dannevirke-bevægelsen kun var en beskeden gruppe. Den havde imidlertid formået at vinde Frankrig for sagen, da man fra fransk side ønskede at svække Tyskland mest muligt. I maj 1919 blev der så frem-

sat et fredsforslag, der forudså tre zoner. Den første zone omfattede Nordslesvig, som oprindeligt ønsket af Nordslesvigs Vælgerforening. Den anden zone omfattede Flensborg og en række landdistrikter i Mellemslesvig. Den tredje zone omfattede det resterende Slesvig ned til en linje fra Tønning i vest over Slesvig til Slien. Den tredje zone skabte uenighed på dansk side. Den radikale regering Th. Zahle ønskede at protestere, men de Konservative, som var en del af regeringens parlamentariske grundlag, var imod. Derfor enedes man om en erklæring om, at en afstemning i 3. zone ikke var i Danmarks interesse.

Dansk-tyske afstemninger

Den 28. juni 1919 blev Versailles-traktaten underskrevet og trådte i kraft i januar 1920. Tysk militær rømmede afstemningszonerne, og franske tropper rykkede ind for at holde ro og orden. Administrationen blev overtaget af den internationale kommission. Den bestod af en britisk formand, samt en fransk, en svensk og en norsk repræsentant.

Kommissionen havde sæde på Hotel Flensburger Hof, der i dag huser politigården i Flensborg.

Afstemningen i 1. zone fandt sted den 10. februar 1920. Her var der ca. 75% stemmer for Danmark.

Der var stor folkelig interesse for at byde Dronning Margrethe velkommen til Flensborg havn i september 2019. Foto udlånt af det danske konsulat i Flensborg.

Lokalt var der små tyske flertal i købstæderne Sønderborg, Tønder og Aabenraa og nogle enkelte landdistrikter.

Afstemningen i 2. zone fandt sted den 14. marts. Her var der tysk flertal i samtlige afstemningsdistrikter inklusive Flensborg. Dog var der dansk flertal ved nogle isolerede afstemningssteder ude på heden og på øen Før. I Danmark var der stor skuffelse over resultatet.

Henved 80% af vælgerne i 2. zone stemte tysk. Skuffelsen var udpræget over resultatet i Flensborg, hvor der kun var omkring 25% danske stemmer. I Danmark havde mange forventet et noget højere dansk stemmetal, uanset at resultatet lå væsentligt over, hvad de seneste valg før krigen havde indikeret.

I nationale kredse i Danmark mente man, at man burde gøre noget for Flensborg og prøve at få byen med. Kong Christian 10. sluttede op om idéen. Regeringen Zahle holdt fast i, at afstemningsresultatet skulle være gældende. Kongen afskedigede derefter regeringen og udløste dermed det, der i eftertiden er blevet kendt som påskekrisen. Det blev sidste gang, at en dansk monark blandede sig aktivt i politiske forhold.

Som den danske regering tidligere havde forventet, var der ikke anledning til en afstemning i 3. zone. Grænsen blev herefter trukket mellem 1. og 2. zone og kun ændret i mindre omfang omkring Krusåens løb. Her var der danske og tyske erhvervsinteresser, der talte for et andet grænseforløb. Således var godset Krusågårds bygninger blevet placeret syd for den nye grænse, mens størstedelen af godsets jorder

lå nord for grænsen. På samme måde forløb den nye grænse igennem Kobbermøllen, som med et møllehjul udnyttede Krusåens løb som kraftkilde. Problemet løstes ved, at grænseforløbet blev fastlagt syd om Krusågårds bygninger og nord om Kobbermøllen for siden igen at samles i Krusåen før udløbet i Flensborg Fjord. Fra 15. juni 1920 kom 1. zone under dansk suverænitet og 2. zone tilsvarende igen under tysk suverænitet. Den dato står således i dag indhugget i de fælles dansk-tyske grænsesten.

Senest med afstemningsresultaterne var man i danske kredse i 2. zone klar over, at man ikke ville blive genforenet med Danmark. En gruppe af de dansksindede tog konsekvensen og flyttede til Danmark. En anden gruppe indstillede sig på at blive assimileret i det tyske samfund. En tredje gruppe udvandrede fra området – fortrinsvis til Amerika. En sidste gruppe af de dansksindede besluttede sig for at blive boende men samtidig at holde fast i dansk sprog og kultur. Der var tale om nogenlunde lige store grupper. Den sidste blev til det danske mindretal i Sydslesvig. I 1920'erne talte det danske mindretal således i underkanten af 10.000 mennesker fortrinsvis i Flensborg-området.

Danske kulturbærere

Bortset fra nogle landboforeninger var der kun dagbladet Flensborg Avis som dansk kulturbærer i Sydslesvig. Det var ikke nok, og derfor grundlagde en række danske den 5. maj 1920 Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn, som skulle sikre dansksproget undervisning i

egne skoler. I Flensborg blev der af det offentlige også oprettet en dansk kommuneskole. Her var det imidlertid en forudsætning for optagelse, at barnet talte dansk ved indskolingen. Det stillede mange forældre i en vanskelig situation, da man nok følte sig dansk, men i mange år havde levet under forhold, hvor brugen af dansk ikke just havde fremmet karrieremulighederne på arbejdsmarkedet. Mange børn talte derfor et mangelfuldt dansk, og det var den nyoprettede Skoleforening for Flensborg og Omegn indstillet på at rette op på.

I juni 1920 oprettedes også en kulturel forening – Den Slesvigske Forening, der desuden drev dansk biblioteksvæsen. Den Slesvigske Forening fungerede også frem til 1948 som det danske mindretals politiske bevægelse. Ligeledes oprettedes en dansk menighed ved Helligåndskirken i Flensborg. I tiden derefter etableredes flere danske idrætsforeninger i Flensborg og omegn. Organiseringen af de danske mindretal var i den første tid efter grænsedragningen koncentreret omkring Flensborg, men i løbet af 1920'erne blev der også oprettet danske skoler i Kobbermølle, Harreslev, Ladelund, Slesvig og Tønning. De sydligste skoler var selvstændige initiativer med egne skoleforeninger. En sammenslutning i en skoleforening skete først senere lidt efter lidt. I starten af 1920'erne dukkede også de første danske børnehaver i og omkring Flensborg op.

Weimarrepublikken, der fulgte efter det tyske kejserriges sammenbrud, var et reelt demokrati. Den nye demokratiske forfatning gav den

dansksindede befolkningsdel formelt og lovgivningsmæssigt langt bedre vilkår end under kejserriget. På lokalt forvaltningsniveau udøvedes imidlertid et pres, der ofte var direkte chikane. Under nazisterne fortsatte denne politik både formelt og reelt. I sammenligning med andre mindretalsgrupper og politiske grupperinger blev det danske mindretal af hensyn til forholdet til Danmark dog behandlet særdeles nådigt. Flensborg Avis fik således fortsat lov til at udkomme som et uafhængigt dagblad. Desuden kunne et medlemskab af det danske spejderkorps fritage børn fra deltagelse i de nazistiske ungdomsorganisationer Hitler-Jugend (drengene) og Bund Deutscher Mädel (pigerne). Dog måtte mindretallets unge mænd fra 1939 igen drage i krig og kæmpe for en sag, der ikke var deres, som mange også havde gjort under 1. verdenskrig.

Efter det tyske nederlag i 1945 oplevede det danske mindretal en hidtil uset tilslutning. Den Slesvigske Forening nåede en overgang op på 70.000 medlemmer. Det opmuntrede nationale kredse i Danmark til at kræve en revision af grænsen. Den britiske besættelsesmagt, som Slesvig-Holsten hørte under, var villig til at se på sagen. Den britiske interesse var primært at få ro i området og ikke skulle slås med nationale dansk-tyske konflikter.

Den danske regering erklærede hertil, at grænsen lå fast.

Det store tilløb til de danske mindretalsorganisationer blev herefter dæmpet og faldt i løbet af 1950'erne ned på et niveau, som har vist sig stabilt.

Danske institutioner

I 1948 forlangte besættelsesmagten den politiske del udskilt fra Den Slesvigske Forening. Foreningen blev herefter opdelt i to uafhængige organisationer. Sydslesvigsk Vælgerforening var det danske mindretals politiske parti. Sydslesvigsk Forening var den kulturelle hovedorganisation, der udover kulturelle arrangementer desuden drev biblioteksvæsen frem til 1959. I 1959 stiftedes Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig efter dansk forbillede.

I slutningen af 1940'erne og starten af 1950'erne startede skoleforeningen et stort antal skoler i hele Sydslesvig ned til en linje langs Dannevirke og Slien. Men også syd for denne linje, hvor man ikke havde troet på et eksisterende dansk mindretal, viste der sig nu basis for danske skoler. For private midler grundlagde organisationerne Slesvig-Ligaen og Ejderselskabet flere danske skoler i henholdsvis Egernførde- og Rendsborg-området, og drev disse i en årrække. Efter at skolerne havde vist sig levedygtige, blev de overdraget til skoleforeningen, der nu havde ændret navn til Dansk Skoleforening for Sydslesvig. De kummerlige sundhedsforhold i efterkrigstidens Sydslesvig gav anledning til grundlæggelse af Dansk Sundhedstjeneste for Sydslesvig. Den første klinik startede i Flensborg allerede i september 1945. Siden blev der oprettet flere klinikker rundt om i Sydslesvig, ligesom man havde 17 distriktssygeplejersker. Fra 1949 startede børnesundhedsplejen, og i 1955 var sundhedsvæsenet blevet så udbygget, at klinikkerne kunne nedlægges. I 1950 indviedes et

dansk alderdomshjem i Flensborg, og hjemmeplejesektoren udbyggedes i hele Sydslesvig.

Hvor der før krigen kun havde været nogle få danske menigheder med dansk præst i Flensborg-området, viste der sig efter 1945 et behov for evangeliets forkyndelse på dansk i hele Sydslesvig. Dansk Kirke i Sydslesvig blev etableret som en gren af Danske Sømands- og Udlandskirker. Lidt efter lidt blev der ansat flere danske præster, ligesom der blev etableret prædikesteder rundt omkring i de danske skoler og forsamlingshuse.

I 1946 skabtes delstaten Slesvig-Holsten, der i 1949 indgik i Forbundsrepublikken Tyskland. Det ændrede ikke på de hidtidige skarpe holdninger mellem dansk og tysk. Chikane og ekskludering fra politisk og administrativt hold hørte fortsat til dagens orden. Her var der virkelig tale om et »mod hinanden«.

Tysk mindretals tiltag

Nord for den nye grænse havde mange i 1920 stemt tysk. Og nu var man havnet i Danmark, og der gik nogen tid, inden man fik fundet rollen som tysk mindretal. Også her valgte nogle at flytte og andre at blive. Blandt de, der blev, sad skuffelsen over grænsedragningen dybt. Det blev det tyske mindretals hovedmål at arbejde for en grænserevision. Ikke desto mindre indrømmede Danmark det tyske mindretal lempelige vilkår at virke under.

Efter nazisternes magtovertagelse i Tyskland kom det tyske mindretal under en stærk nazistisk indflydelse. Det kom til at koste mindretallet dyrt i form af faldne »frivillige« i tysk

Dronning Margrethe på officielt besøg i Flensburg i september 2019, holdes her tør på kajen i Flensburg af generalkonsul Kim Andersen. Foto udlånt af det danske konsulat i Flensburg.

tjeneste under krigen og under retsopgøret efter krigen. Der var det repræsentanter for det tyske mindretal, som i udpræget grad fyldte anklagebænkene. Mindretallets ageren under og retsopgøret efter krigen skabte en dyb kløft mellem dansk og tysk, som det skulle tage flere årtier helt at overvinde.

København-Bonn Erklæringerne

I 1955 kom så det store gennembrud i form af København-Bonn Erklæringerne om det danske og det tyske mindretals rettigheder. I forbindelse med Forbundsrepublikken Tysklands optagelse i NATO blev der lejlighed til, at statsminister H.C. Hansen kunne drøfte mindretalsspørgsmålet med forbundskansler Konrad Adenauer. Man enedes

om, at i stedet for en traktat, så ville hvert land afgive en enslydende erklæring om det mindretal, der boede i det pågældende land.

Herfra gik det stille og roligt fremad med udsoningen i det dansk-tyske forhold. Chikanerne blev færre, og det samme gjorde tilslutningen til mindretallene. Med basis i den økonomiske fremgang i 1960'erne var der ikke længere noget økonomisk incitament til at søge mod mindretallet, og man levede fredeligt, men fortsat adskilt – altså et »ved siden af hinanden«.

Mindretallene var nu med erklæringerne blevet til sindelagsmindretal. Dvs. at man ikke længere nødvendigvis nedstammede fra gamle danske hhv. tyske familier. Hvis man følte sig dansk henholdsvis

tysk og bekendte sig til sprog og kultur, kunne man frit henregne sig til det danske eller tyske mindretal. Myndighederne havde ikke lov til at efterprøve sådanne bekendelser. Den udvikling gav mindretallene et helt andet og større rekrutteringsgrundlag. Der er således mange eksempler på tyskere, endog tyske flygtninge fra de tabte områder i øst, som har fundet vej ind i det danske mindretal, og senere blev dybt engagerede medlemmer. Det samme gør sig gældende for det tyske mindretal. Mindretallene er på den måde blevet dynamiske størrelser.

Grænseoverskridende samarbejder

Med små skridt nærmede man sig i 1970'erne og 1980'erne hinanden.

Der var en stigende gensidig accept, og på nationalt plan dukker de første pragmatiske eksempler på grænseoverskridende samarbejde op. I 1990'erne begynder mindretal og flertal ikke blot at anerkende hinanden men også at inddrage hinanden. Der er en stigende accept af, at mindretal og flertal er to naturlige dele af samme befolkning. Man anser ikke længere hinanden som trusler, men mindretallene som berigende elementer i flertallets kultur. Man bliver i stand til at markere historiske mærkedage i fællesskab. Her begynder vi således at kunne tale om et »med hinanden«. I de seneste to årtier er der en voksende opfattelse af, at danske og tyske uanset bopæl og nationalt tilhørsforhold er partnere, og at vi i fællesskab kan løfte langt større opgaver til fælles bedste, end vi er i stand til hver for sig. Det er nu, at vi kan begynde at tale om, at vi er nået frem til et »for hinanden«.

Det vurderes, at det danske mindretal omfatter ca. 50.000 personer med en varierende grad af tilknytning til organisationerne. Men netop den varierende grad af tilknytning til mindretallet betyder også en varierende grad af tilknytning til Danmark og dansk sprog og kultur. Det er i dag således også en af mindretallets helt store udfordringer. Organisationerne står ofte i et dilemma. Man vil gerne lukke nye mennesker fra flertallet ind i organisationerne. På den anden side skal man til stadighed gøre en indsats for at holde fast i dansk sprog og kultur. Man skal holde på den danske identitet, samtidig med at man vil være åben udadtil.

Kulturbevarende initiativer

I dag er det danske mindretals hovedorganisationer samlet løst under paraplyen »Det Sydslesvigske Samråd«, men der er fortsat tale om uafhængige organisationer. Dansk Skoleforening for Sydslesvig driver i dag 43 skoler, heraf to med gymnasial overbygning, og 57 daginstitutioner med omkring 5.700 elever og 2.500 børn i vuggestuer og børnehaver i hele Sydslesvig. Desuden driver skoleforeningen én efterskole, én folkehøjskole og et kursuscenter. Sydslesvigsk Forening har i dag ca. 16.000 medlemmer i 70 distrikter i hele Sydslesvig og arrangerer dansk teater og koncerter og andre kulturelle aktiviteter i sine 39 større og mindre forsamlingshuse. Desuden driver Sydslesvigsk Forening en lejrskole i Tønning og et museum ved Dannevirke. Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger driver i dag dels 11 børne- og ungdomshuse og er dels paraplyorganisation for et stort antal danske idræts- og ungdomsforeninger med ca. 10.000 medlemmer. Derudover driver Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger flere idrætscentre og spejdercentre samt et aktivitetshus i Flensborg. Sydslesvigsk Vælgerforening er mindretallets parti og er repræsenteret i Landdagen i Kiel med 3 mandater samt i kredsdegn og kommuneråd i hele Sydslesvig. Ved det seneste valg til Landdagen i 2017 opnåede Sydslesvigsk Vælgerforening ca. 49.000 stemmer. Dansk Kirke i Sydslesvig forkynder i dag evangeliet fra 60 prædikesteder i hele Sydslesvig. Der er 22

præsteembeder med en provst i spidsen til menighedernes 6.000 medlemmer. Der afholdes årligt ca. 1.400 danske gudstjenester i både egne kirker og kirkesale i mindre skoler og forsamlingshuse.

Helligåndskirken i Flensborg er den danske hovedkirke, hvor der har været prædiket næsten uafbrudt på dansk siden Reformationen.

Dansk Sundhedstjeneste for Sydslesvig driver i dag et alders- og plejehjem og et sundhedscenter i Flensborg, et kystsanatorium i Hjerting ved Esbjerg samt ældreboliger flere steder i Sydslesvig. Hertil kommer sundhedspleje for skoler og børnehaver samt spædbørn. Desuden sørger hjemmeplejens 44 sygeplejersker for ældre dansksindede i deres hjem rundt omkring i hele Sydslesvig.

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig driver biblioteksvæsen fra biblioteker i Flensborg, Husum, Slesvig og Egerneførde. Desuden tilbyder centralbiblioteket kulturelle arrangementer for både børn og voksne. Biblioteket i Flensborg rummer desuden mindretallets arkiv, den omfattende lokalsamling »Den Slesvigske Samling« samt en forskningsinstitution. Desuden har centralbiblioteket to bogbusser kørende på faste ruter rundt omkring i hele Sydslesvig.

Flensborg Avis er fortsat mindretallets dansksprogede dagblad. Avisen udkommer både digitalt og på papir til ca. 5.500 abonnenter i Sydslesvig og Danmark. Artiklerne er 75% dansk- og 25% tysksprogede med resuméer på det andet sprog.

Danskere og tyskere findes i *mange* modeller

Af general-
sekretær for
Grænseforeningen
Knud-Erik
Therkelsen

Om få uger indledes markeringen af 100-året for Sønderjyllands genforening med kongeriget, den største begivenhed, som overgik danskerne i 1900-tallet. Som ethvert andet jubilæum giver også dette anledning til overvejelser over, hvorfor, hvordan, hvornår, for hvem, perspektiver og relevans.

Fejringen af genforeningen rejser mange spørgsmål og giver anledning til overvejelser om, hvordan vi danskere håndterer vores historie og vores grænse i forhold til den tyske nabo. I en vis forstand rejser markeringen af 100-året for genforeningen dybere spørgsmål til det danske folk om, hvem vi har været, hvem vi er, og hvem vi vil være?

Allerede sprogbrugen kan diskuteres. »Fejring«, »genforeningen«, »vi danskere«, »vores historie«, »vores grænse« og »den tyske nabo«. I disse uskyldige formuleringer antydes nogle af faldgruberne. At der med genforeningen i 1920 var tale om, at en genforening gælder kun for den danske part, naturligvis ikke for den tyske, ej heller for de to mindretal, som opstod i forbindelse med genforeningen. Så måske »mar-

kering af grænsedragningen« er et bedre udtryk end »fejring af genforeningen« i 1920?

»Vi danskere« er måske ikke helt så entydigt som tidligere, ligesom »vores historie« antyder, at vi ikke har gjort os klart, at vi har historien fælles med vores omgivelser, på samme måde som »vores grænse« lukker for den mulighed, at grænsen også er tyskernes grænse til Danmark. Som altid giver historiske jubilæer anledning til nye overvejelser, fordi den jubilerende begivenhed giver nutiden anledning til at stille nye spørgsmål til historien og dermed også få nye svar, og nye perspektiver.

Men lad det være sagt klart og tydeligt: Genforeningen i 1920 var en kolossal glædesbegivenhed for de dansksindede nordslesvigere, der siden Danmarks nederlag til Preussen i 1864 havde været preussiske undersåtter og måttet affinde sig med chikane og undertrykkelse fra det tyske kejserriges myndigheder, fordi de bekendte sig til et andet sprog og en anden kultur end den tyske. Sønderjyderne var i Pragfredens §5 af 1866 blevet lovet en folkeafstemning om grænsens placering, men denne paragraf blev i 1877 slettet. I stedet blev de dansksindede sønderjyder gennem preussisk chikane, undertrykkelse, udvisninger, tvangsfjernelse af børn og fængslinger forsøgt germaniseret.

Stærk sammenhængskraft

I Dyrehaven nord for København findes Den slesvigske Sten til minde om dansksindede sønderjyders besøg i København i 1861 og i 1865, hvor flere tusinde sønderjyder deltog. Hvad de færreste ved er, at efter at fagbevægelsen og Socialdemokratiet af politimester Crone i 1870 var blevet forbudt at holde møder i Fælledparken (Slaget på Fælleden) flyttedes møderne uden for politimesterens jurisdiktion til Den slesvigske Sten i Dyrehaven, hvor Socialdemokratiet holdt sit første møde i 1871 og sit første grundlovmøde i 1872. Særligt kendt er det heller ikke, at kulturradikalismens grundlægger Georg Brandes' aske efter hans udtrykkelige ønske blev spredt fra Den slesvigske Sten. Georg Brandes var en markant forkæmper for sønderjyderne og talte i både danske og tyske sammenhænge deres sag. Sønderjydernes kamp var et vigtigt element og medvirkende kraft i den efterfølgende nationsdannelse, som understøttede udviklingen af den danske nationalstat. Dette bevidnes også af de over 600 genforeningssten, som blev opsat i alle hjørner af Danmark i årene efter genforeningen. De står der den dag i dag og vidner midt i diskussionen om centrum og udkant om datidens indiskutable sammenhæng mellem den lokale og den nationale kultur.

Tysk, preussisk, slesvig-holstensk aggression gennem 1800-tallet og frem til 1920 var en afgørende motor for etableringen af det moderne Danmark. Og da Weimarrepublikken i 1933 blev erobret af nazisterne, og Danmark i 1940 blev besat af Nazi-Tyskland, fik den indre sammenhængskraft og fællesskabsfølelse i Danmark endnu en tand – ikke mindst efter 1943, da det gik op for danskerne, at Nazi-Tyskland ville tabe krigen. Det tyske fjendebillede nåede med henvisning til nazisternes forbrydelser nye højder, som vi nu i syv årtier har formidlet videre til kommende generationer ved at slå det hele sammen i en pærevælling! Unuanceret, blind for historiske kendsgerninger, men letforståeligt og meget anvendeligt, når vi skal skabe fællesskabsfølelse. Set i det lys kunne vi lige så godt slå markeringen af 100-året for genforeningen i 1920 sammen med 75-året for befrielsen i 1945 – begge jubilæer ligger som bekendt i foråret 2020. Som nogle har foreslået, kunne begge dele passende markeres den 5. maj, nemlig den dag hvor danske tropper i forbindelse med genforeningen i 1920 indtog de sønderjyske kaserner og garnisoner, og den dag i 1945, hvor Det tredje Rige kapitulerede.

Forslaget flugter med mange danskeres overfladiske kendskab til Tyskland og den dansk-tyske historie. Men man kan ikke uden videre samle de tyske lande under en fælles benævnelse. Før 1871 findes Tyskland kun som en kulturnation eller et sprogområde spredt ud over 35 selvstændige fyrstedømmer, fribyer og kongeriger. Fra 1871 blev

de mange småstater samlet i Det tyske Kejserrige under preussisk ledelse, der som bekendt brød sammen i 1918. Derefter som Weimarrepublikken frem til 1933, da Hitlers naziparti greb magten frem til Det tredje Riges totale sammenbrud i 1945. Først efter 1945 kan man tale om et reelt og stærkt demokrati, men kun i Vesttyskland. De øst-tyske delstater måtte vente til »Die Wende« i 1989 og den efterfølgende tyske genforening, før hele Tyskland blev samlet med demokratiet som styreform.

At slå markeringen af 100-året for genforeningen og 75-året for befrielsen sammen ville være at anerkende det synspunkt, at danskerne fortsat skal definere sig selv i modsætning til det tyske, fordi det så vil være et fedt, om det tyske er kendetegnet af slesvig-holstenismen i midten af 1800-tallet, preussisk feudalisme i slutningen af 1800-tallet eller fascisme i midten af 1900-tallet.

Generelt kan man sige, at det anno 2020 er sølle at skulle bruge »de andre« for at definere sig selv eller at skulle definere sig selv i modsætning til de andre.

Identitetsopfattelse

Genforeningsjubilæet giver anledning til yderligere refleksioner over, hvem vi er. Forud for genforeningen blev der som nævnt afholdt en folkeafstemning i hhv. Nordslesvig og Mellemslesvig. Sønderjyderne, dansksindede såvel som tysksindede, blev udsat for en voldsom kampagne bestående af bl.a. afstemningsplakater, der ved at fremhæve det ene lands fortræffeligheder over for det andet skulle gøre

det nemmere for de stemmeberettigede at vælge mellem dansk eller tysk.

Ved selve afstemningen fik de stemmeberettigede en stemmeseddel, som så enten kunne lægges i stemmeurnen, hvorpå der stod Danmark/Dänemark eller stemmeurnen, hvorpå der stod Tyskland/Deutschland. Sådan må det være, når en statsgrænse skal fastsættes ud fra befolkningens ønsker. Der var ikke plads til mellemtoner. Enten dansk eller tysk. Efter afstemningerne blev grænsens præcise forløb aftalt og markeret med 280 nummererede granitsten tværs over Sønderjylland. Hver sten fik indhugget et D for Danmark på den nordlige side og et DRP for Deutsches Reich Preussen på den sydvendte side, mens en indhugget rille i stenens vandrette top angav grænsens helt nøjagtige forløb. Hvert 10. år bliver den dag i dag samtlige grænsestens nøjagtige placering kontrolleret af en grænsekommision.

De 280 grænsesten angiver en nødvendig fysisk grænse mellem to stater, men de er også et enormt monument over »enten-eller retorikken« eller »dem-os mentaliteten«. Betydningen af den nødvendige fysiske enten-eller grænse mellem to stater menneskeliggøres ved at ville sætte mennesker ind i det samme koordinatsystem. Enten dansk eller tysk, som grænsestenene markerer, og slet ikke noget tredje.

Danskerne er gennem 150 års folkeoplysning blevet tæppebombet med denne identitetsopfattelse, og det går ikke sporphøjt hen over en befolkning. Men dette enten-eller er en ren politisk og for mange

umenneskelig modsætning, som er skabt af den ulykkelige historie, Danmark og Tyskland har haft med hinanden. I grænselandet vidste man allerede i 1920, at modsætningen for nogle var falsk. Man kaldte de mennesker, som ikke kunne tage national stilling, for »blakkede« eller på tysk »Zweistromige«.

At være blakket var bestemt ikke positivt; det var ikke alene politisk ukorrekt, men nærmest udtryk for en alvorlig fejl i dna-koden.

Bindestregs-identitet

Det er først inden for det seneste tiår, at unge medlemmer af det danske mindretal, heraf mange med rod i tyske familier, åbent fortæller om deres bindestregs-identitet, altså det at være rodfæstet sprogligt og kulturelt i to kulturer. De fortæller, hvordan de det ene øjeblik kan føle sig danske, og det næste øjeblik tyske. Altså at identitet for dem skifter med tid og sted. Ganske tankevækkende kan de unge sydslesvigere endda hævde, at de ud over at føle sig både dansk og tysk også kan føle sig som europæere. Unge fra det tyske mindretal i Sønderjylland har i øvrigt samme erfaring. Disse erfaringer fra mindretalenes unge er mildest talt overraskende for monokulturelle danskere, som vi er flest. I dagens Danmark mødes kulturer ikke kun i det dansk-tyske grænseland. Hele Danmark er blevet et grænseland med mange forskellige identiteter og blandingsformer eller som Ebbe Kløvedal Reich skriver: »Danskerne findes i mange modeller«. Vi forsøger fortvivlet at få de mange modeller til at blive en enkelt model i overensstemmelse

Grænseforeningen arbejder i dag for at gøre grænselandets erfaringer med kultur-møder relevante for unge under sloganet »Danskerne findes i mange modeller«.

med den autoriserede, men det går hele tiden galt, fordi vi med vores genforeningshistorie har udviklet en blind vinkel over for både-og muligheden.

Vi fastholder 100 år efter afstemningerne i 1920 lige så få valgmuligheder, som datidens sønderjyder fik, nemlig to. Os eller dem. Dermed ser vi bort fra, at millioner af mennesker gennem opvæksten rent faktisk har erhvervet sig mere end et sprog og en kultur og kan begå sig fuldgældigt i begge. Men hvad værre er, vi lægger også afstand til de tusinder af danske medborgere af fremmed herkomst, som er på rejse mellem deres oprindelige sprog og kultur og den danske. Ved at stille nydanskere over for et ultimatum mellem dem og os, som i realiteten er et krav om at blive som os, altså at assimilere sig, udstøder vi en stor befolkningsgruppe fra fællesskabet, fordi de hverken kan eller vil være som os. I den situation må de vælge den anden mulighed, og dermed konfrontationen, som mest ekstremt kommer til udtryk i aggressive fredagsbønner og bandebrig.

Derfor er det afgørende for nutidens kulturmøde og fremtidens danske demokrati, at vi lærer at anerkende, at »danskerne (ligesom araberne og tyskerne) findes i mange modeller«.

Altså at der er blandingsformer, hvor det ene ikke udelukker det andet, men hvor to sprog og kulturer i det enkelte menneske er i indre dialog med hinanden og på et eller andet tidspunkt måske tager retning mod det ene frem for det andet. Uanset hvem man er, sætter det sig spor at bo i en anden kultur i en længere periode, men at afkræve et enten-eller svar ud fra en os-dem-tænkning fra dag et er simpelthen umenneskeligt.

Vi skal i gang med at fejre 100-året for genforeningen/grænsedragningen i 2020. Forhåbentlig vil det ske på en måde, som ikke fastlåser os på en historie, som var meningsfuld og rigtig dengang, men ikke er det mere. Lad os markere genforeningen/grænsedragningen på en måde, som bærer fremad, så nutidens udfordringer kan løses på nutidens præmisser!

Genforeningen i *ord* og *toner*

Af Jeanne Bau-Madsen,
næstformand i
Folkevirke

I årene fra 1864 til genforeningen i 1920 kæmpede slesvigerne mod de prøjsiske myndigheder for at bevare det danske sprog og den danske kultur. Tyskerne havde forbudt brug af sproget i skoler og kirker.

Sønderjyderne gjorde alt for at drille myndighederne. Dannebrog var naturligtvis forbudt, men dukkede op fx på kaffekopper eller som flagguirlander på juletræerne. Ved Chr. IX's fødselsdag den 8. april kunne man i Aabenraa kende hvert dansk hus på, at gaden fra morgenstunden var fejlet og strøet med sand, mange steder også med grønt og blomster.

Det haver så nyligen regnet

Sangen »Det haver så nyligen regnet« blev sønderjydernes kampsang og blev derfor forbudt af de prøjsiske myndigheder, selvom den ikke indeholder det forbudte ord »Sønderjylland«.

Myndighederne gav udtryk for, at brugen af danske sange var »det farligste agitationsmiddel danskerne ejer«.

Sangen er skrevet af Johan Ottosen (1859-1904) til en folkemelodi.

Linjer fra sangen er brugt på genforeningsstene mange steder i Danmark. Fx med tekster fra andet

vers: »For de gamle, som faldt, er der ny overalt« eller »Thi som årene randt, sås det: båndene bandt«.

Ingen dansker var i tvivl om, at »Frø af ugræs er føjet over hegnet« henviste til den prøjsiske besættelsesmagt.

Sangen blev første gang sunget i 1890.

Det lyder som et eventyr

Sangen »Det lyder som et eventyr« har tekst af Henrik Pontoppidan og melodi af Thomas Laub.

Det var redaktionssekretær og musikanmelder på Berlingske Tidende, Kai Flor (f. 1886), der bad Pontoppidan bidrage til det særtillæg, som avisen i god tid forberedte til juledag 1918. Den 26. november skrev Flor, at mandag den 2. december er afleveringsfristen for et bidrag, »nogle faa Linier: en Erindring, et Indtryk – hvad der kan tænkes at udtrykke Deres Følelser ved Haabet om Nord-slesvigs Genforening med Danmark«.

Pontoppidan fortrød siden digtets tredje strofe, som lyder: »Velkommen hjem til moders hus, vor søster, hjertenskære! Så bleg du blev i kæmpens favn, i striden for din ære«.

Den byggede på kendskabet til den tyske udenrigsminister Solfs erklæring 14. november 1918 over for sønderjydernes talsmand i den tyske rigsdag, H.P. Hanssen, at »det var den tyske Regerings Standpunkt, at ogsaa det nordslesvigske Spørgsmaal skulde løses paa Selvbestem-

melsesrettens Grund«. Det blev i Politiken 18.11. omtalt som »et opsigtsvækkende Løftebrev«. Fra begyndelsen havde Solf afvist, at danskerne havde nogen formel, juridisk ret; alligevel var man indstillet på at følge »Folkenes Selvbestemelsesret«. Allerede i juli 1919 omtalte Pontoppidan i et brev, at strofen »blev til under en fejlagtig Forudsætning«. Det er vanskeligt i dag at se på hvilken ændring i den tyske holdning, Pontoppidan byggede denne opfattelse. Forfatteren Gustav Bauditz refererede i 1931 Pontoppidan for, at han, da han skrev digtet, var »i nogen Vildrede, idet han havde forudsat, at der var en dansk-tysk Forstaaelse, og at Genforeningen kunde ske uden Protester fra den sydlige Nabo (...)«. Senere viste det sig jo, at der ikke var den rette Sympati fra Tyskernes Side, og Pontoppidan har da i senere udgaver ønsket disse linjer udeladt. En opfordring, der blev fulgt i »De unges sangbog« fra 1949, men f.eks. aldrig i Højskolesangbogen.

»Venner, ser på Danmarks kort«

Chr. Richardts store digt »Vort Land« fra 1889 gennemgår i 72 strofer de danske landskaber og deres historiske minder, som de tog sig ud på Christian 9.'s tid. Digtet udkom netop 25 år efter tabet af Sønderjylland, og Chr. Richardt benyttede lejligheden til at udtrykke ønsket om en fremtidig genforening. Digtet er formet som en rejse gennem Danmark.

Fra det sydvestlige Jylland går turen op langs den jyske vestkyst, ned langs østkysten, videre over Fyn til Lolland, Falster, Bornholm og Sjælland. Desuden besøges de danske kolonier: De Vestindiske Øer, Færøerne, Island og Grønland. Digtet slutter med et besøg i det tabte Sønderjylland. I Højskolesangbogen hedder sangen »Venner, ser på Danmarks kort« og der benyttes kun stroferne 1, 3, 4 og 71. Melodien er skrevet af N. K. Madsen-Stensgaard i 1906.

Afstemning

I de sidste måneder af Første Verdenskrig voksede kravet fra dansk side om en genforening af den dansk-sindede del af Slesvig med kongeriget. Emnet blev behandlet i Rigsdagen, og ved et møde 23. oktober 1918 enedes partierne om, at genforeningen skulle bygge på nationalitetsprincippet om folkenes selvbestemmelsesret. For Rigsdagen var det vigtigt, at løsningen skulle »tilvebringes på en sådan Måde, at der ikke voldes Skade i Forholdet til nogen af Siderne, hvorved ogsaa Genforeningens fremtidige Sikkerhed betrygges«, som det hed i referatet fra mødet.

Samme dag talte slesvigeren H. P. Hanssen i Den tyske Rigsdag. Han henviste til Pragerfreden 1866, hvor stormagterne havde lovet slesvigerne en folkeafstemning om deres tilhørsforhold. Den nye tyske regering havde accepteret den amerikanske præsident Wilson's idé om folkenes selvbestemmelsesret, og H. P. Hanssen ønskede denne ret anvendt på Slesvig. På grund af Danmarks neutralitet i Første Ver-

denskrig kunne vi ikke deltage i stormagternes fredsforhandlinger, men det lykkedes den danske regering at få tilladelse til en folkeafstemning i Slesvig, således at landsdelen blev opdelt i zoner efter sindelag. Zone 1 gik således fra Kongeåen til den nuværende grænse. Zone 2 dækkede den sydlige del af Slesvig.

10. februar fandt afstemningen sted i zone 1. Afstemningen viste at 75% af stemmerne ikke uventet var for et tilhør til Danmark. I zone 2 var der overalt et tysk flertal, idet 80% af

stemmerne gik ind for, at landsdelen blev en del af Tyskland.

Den danske regering anerkendte omgående afstemningsresultatet.

»Tågen letter«, »Min pige er så lys som rav« og »Som en rejselysten flåde«

Det Kongelige Teater ønskede at fejre genforeningen ved en festforestilling med et til lejligheden skrevet teaterstykke, som blev bestilt hos forfatteren Helge Rode.

Det Kongelige Teater bad Carl Nielsen om at skrive musik til stykket.

Først sagde han nej. Men efter hårdt pres gav han sig.

Helge Rodes tekst til skuespillet »Moderen« er fyldt med symboler, blandt andet bliver tyskernes tyveri af Slesvig-Holsten i 1864 fremstillet som en tåge, der har lagt sig over landet, moderen symboliserer Danmark og sønnen Sønderjylland.

Med »Tågen letter« skabte Carl Nielsen en både skøn og grublende musik, som skulle hjælpe danskerne i 1920'erne med at se lyset efter et halvt århundredes nationalt traume. Skuespillet blev især kendt for musikken »Tågen letter«, for fløjte og harpe, og de to sange »Sangen om Danmark« – som i Højskolesangbogen hedder »Som en rejselysten flåde« – og »Min pige er så lys som rav«. »Som en rejselysten Flåde« er blevet en fast del af den danske

sangskat, ikke mindst via Højskolesangbogen.

Sønderjylland efter genforeningen

Der var dyb social elendighed i Nordslesvig efter Første Verdenskrig. Plattenslagere, smuglere og spekulanter havde kronede dage.

Genforeningen blev således ikke uden økonomiske, administrative og politiske problemer. Umiddelbart efter genforeningen fik bankerne 20 millioner kroner og sparekasserne 1 million kroner i statslån for at fremme erhvervsudviklingen.

Især i Tønder, Højer og Tinglev var der store tyske mindretal. Hensynet til disse bevirkede, at der blev givet lovhjemmel for kulturel udfoldelse, tilladelse til at oprette tyske skoler og tyske frimenigheder.

I 1955 indgik Danmark og Tyskland de såkaldte Bonn-København Erklæringer om mindretallenes forhold nord og syd for grænsen. I erklæringerne udtryktes det, at man ville »fremme udviklingen af venskabelige forbindelser mellem Danmark og forbundsrepublikken Tyskland«.

Kilder:

Kirsten Flensborg Petersen og Anne Ørbæk Jensen:

»Som en rejselysten flåde«, 2009.

Aage Hoffmann og

Jeanne Bau-Madsen:

»1864 – Demokrati og Nation«, 1999.

Aage Hoffmann og

Jeanne Bau-Madsen:

»I skyggen af 1. Verdenskrig«, 2006.

Lorenz Rerup:

»Slesvig og Holsten«, 1982.

Det haver så nyligen regnet

Efter tabet af Sønderjylland i 1864 blev danskerne i Nordslesvig udsat for et stigende pres. Bismarcks jern-og-blod-politik afskaffede næsten helt det danske sprog.

Hvis man sang danske sange eller blot brugte navnet Sønderjylland, blev man retsforfulgt. Men danskheden lod sig ikke knække. I 1889 grundlagde historikeren Johan Ottosen Studenter-Samfundets Sønderjyske Samfund, som appellerede til offentligheden nord for Kongeågrænsen om støtte.

Sangen »Det haver så nyligen regnet« er skrevet af Johan Ottosen til brug ved foreningens besøg i København i marts 1890. Først 30 år senere blev Sønderjylland igen dansk. Melodien stammer fra en ældre folkevise af samme navn.

1. Det haver så nyligen regnet,
det har stormet og pisket i vor lund.
Frø af ugræs er føget over hegnet,
åg på nakke og lås for vor mund.
Årets løb har sin lov,
der blev lyst i vor skov,
ak, hvor kort, indtil alt er stormens rov.

2. Det har regnet - men regnen gav grøde,
det har stormet - men stormen gjorde stærk.
Som de tro'de, at skoven alt var øde,
så de vårkraftens spirende værk.
For de gamle, som faldt,
er der ny overalt,
de vil møde, hver gang der bliver kaldt.

3. Og de tro'de, at hjertebånd kan bryde,
og de tro'de, at glemmes kan vor ret!
De skal vide, de aldrig ser de sidste,
de skal vide, at ingen bliver træt.
Thi som årene randt,
sås det: båndene bandt,
kræfter fødtes for kræfterne, som svandt.

4. De kan spærre med farver og med pæle,
de kan lokke med løfter og med løn, -
fælles sprog giver vore tanker mæle,
fælles vilje gør kampdagen skøn.
Nye stridsmænd skal der,
nye stridsmænd skal her
slutte kreds om den fane, vi har kær.

5. Ja - det haver så nyligen regnet,
og de træer de drypper endnu,
mangen eg er for uvejret segnet,
men endda er vi frejdige i hu;
viger ej ud af spor,
for vi kender det ord:
Det har slet ingen hast for den, som tror.

Demokratiets udfordringer

Af Jeanne Bau-Madsen

Folkevirke har i forbindelse med det spændende projekt »Hvorfra kommer forandring?« haft et debattmøde i samarbejde med brugerne på Seniorcenteret på Sct. Joseph på Nørrebro. Dette debattmøde havde undertitlen »Demokratiopfattelser«. Annemarie Balle, formand i Folkevirke, lagde ud med at fortælle kort om Folkevirke. Hun slog fast, at demokrati er noget, man skal lære, og at demokrati er noget, som vi beskæftiger os med hver dag og hver gang, vi går ind i et rum.

Herefter fik tidligere borgmester i Kalundborg og tidligere bestyrelsesmedlem på Ældrecentret Sct. Joseph, Aage Brejnrod ordet.

Aage Brejnrod havde taget Grundloven med og viste den lille, tynde bog. Han fortalte, at ordet »Demokrati« første gang blev nævnt i 320 f. kr. i Grækenland. Teksterne om demokrati blev opbevaret i Cordoba (Spanien) og blev her oversat fra græsk til latin.

Demokratiet er i opbrud i dag, mente Brejnrod. Han kom med eksempler som Italien, Ukraine og USA. Han nævnte også England, som i parentes bemærket ingen Grundlov har. Også i Frankrig er der opbrud. Hvad er det for udfordringer, demokratiet står overfor?, spurgte Brejnrod lidt retorisk.

Han pegede derefter bl.a. på, at demokratiet er under internationalt pres. - Vi er gået viralt – se bare på talen om klimaet. Danmark må del-

Kalundborgs tidligere borgmester Aage Brejnrod (med ryggen til) i livlig debat med et par af tilhørerne.

tage, og vi må have fælles regler. - Vi må have nye samfundsredskaber fx i familien, for det er svært for det enkelte medlem at afgive myndighed. Den enkelte har suveræniteten – selvbestemmelse – men man skal i den forbindelse også huske på, at de andre også har det og derfor er regler nødvendige!

Brejnrød sluttede med at spørge: »Har vi demokrati i Danmark?«

Herefter var ordet frit.

En deltager mente, at man aldrig så det arbejdende folk i medierne, og at det var et demokratisk problem, at nyhederne på nettet sjældent kildetjekkes.

En deltager fra Kasakhstan mente, at danskerne havde demokratiet i deres DNA.

En kvinde fra Hvide Rusland fortalte, at der i Hvide Rusland ikke var demokrati. Der kommer man i fængsel eller forsvinder, hvis man ikke er tilhænger af styret. På inter-

netcaféer skal man registreres for at kunne komme på nettet. Det er på mange måder forbudt at udfordre systemet. Hun tilføjede, at de debatter, danskerne har i fjernsynet, er meget vigtige – man udfordrer på denne måde systemet hele tiden. Til sidst enedes alle om, at demokratiet er en fælles udfordring.

Vi har alle pligt til at deltage aktivt!

Om »Hvorfra kommer forandring?«

Folkevirke ønsker at gennemføre debatskabende aktiviteter, hvor deltagerne taler sammen og ikke blot til hinanden. I udgangspunktet lægges op til ikke at fokusere på konflikter, men positive uenigheder. Som en følge af, at kursisterne deltager i forpligtende, demokratiske debatter, bliver de klar over deres livskompetencer og får dem udbygget. Det er Folkevirkes forventning, at det vil påvirke deltagerens handlekraft i positiv retning.

Den koptiske præst foran alteret.

Spændende besøg i Den Ægyptiske Koptiske Kirke

Af Jeanne Bau-Madsen

I september 2019 besøgte Folkevirke Den Koptiske Kirke i Tåstrup. Det var et genvisit fra vores julemøde, hvor fire repræsentanter fra kirken lagde op til debat til Folkevirkes julemøde.

De 15 deltagere hilste på kirkens præst og en ung mand fra menigheden. Vi blev bænket i kirkerummet, og den unge mand fortalte i en times tid om rummets indretning, og om hvordan en gudstjeneste forløber i Den Ægyptiske Koptiske Kirke. Den Koptiske Kirke er grundlagt af evangelisten Markus, som bragte kristendommen til Alexandria i det første årti efter Jesus' død og opstandelse.

Alteret var som i de ortodokse kirker gemt bag et forhæng. Foran menigheden stod to pulte. Her står repræsentanter fra menigheden og læser op af bibelen under gudstjenesten. Den ene på koptisk og den anden på dansk eller engelsk. Koptisk er det oprindelige sprog i

Ægypten og skrives med græske bogstaver. Vi fik fortalt, at alle medlemmer af menigheden tog aktivt del i gudstjenesten på skift.

Kopterne bruger den julianske kalender og skal bede flere gange om dagen. Den unge mand viste os, hvordan han havde bønnerne stående på sin telefon. Desuden faster kopterne både før jul og påske. Der er gudstjeneste hver søndag, og den varer det meste af formiddagen. Der er kirkebænke, men menigheden bevæger sig rundt i kirken i løbet af formiddagen. Den Koptiske Kirke har også en salmebog.

Salmesangen akkompagneres af forskellige slagøjnsinstrumenter.

De koptiske præster er altid mænd. De skal være gifte. Dette er nødvendigt, da en vigtig del af deres arbejde er at rådgive menigheden, og som den unge mand sagde, er det jo ikke muligt at rådgive om noget, man ikke selv har kendskab til!

I et forrum til selve kirken var to zinkbeholdere – en stor og en lille.

Det var døbefontene. Børnene bliver døbt her. Det er ikke nødvendigt at døbe barnet, når det er helt spæd. Dåben sker ved hel neddykning.

Efter den indsigtfulde orientering om kirkelivet var der mulighed for debat med repræsentanter for kirken. Her kunne deltagerne få udbyttet flere forhold omkring kirken og om, hvordan troen udfolder sig i den koptiske kirke.

Selve bygningen

I Nationalmuseets forsknings- og formidlingsafdeling beskrives den koptiske kirkebygning således:

»Den kirkebygning, som i dag ejes af den koptisk ortodokse kirke i Danmark, beliggende Taastrup Hovedgade 162 A, er ikke et prangende bygningsværk, men en ydmyg brugsbygning, som ikke desto mindre rummer væsentlige vidnesbyrd om dansk kirkeliv i det 20. århundrede. Den er et enestående eksempel på en bevaret vandrekirke fra det københavnske kirkebyggeris store tid omkring år 1900.«

Et kig ind i en dansk moské

Af Jeanne Bau-Madsen

I begyndelsen af oktober samledes en gruppe Folkevirkebrugere til en rundvisning i moskéen Khayr el-Barriya og det tilstødende kulturcenter – Hamad Bin Khalifa Civilisation Center i København.

Moskéens kommunikationsmedarbejder fortalte om den muslimske tro, moskéen og kulturcenteret.

Foredraget blev holdt i kulturcenterets bibliotek. Foredragsholderen var en dansk konvertit. Man kunne se, at der ofte kom besøgende.

Kommunikationsmedarbejderen havde travlt. Før vi mødte hende, havde hun vist en skoleklasse rundt. Moskéen blev indviet i 2014 og er den første moské i Danmark med en minaret. Byggeriet var finansieret af staten Qatar og tegnet af Metin Aydin Maa, en tyrkisk arkitekt, som arbejder for et stort østjysk arkitektfirma.

Ved indvielsen deltog ministeren for religiøse anliggender i Qatar med følge og tre borgmestre fra København – alle på strømpefødder!

Repræsentanter for kommunikationsafdelingen i Khayr el-Barriya fortæller om livet i moskéen.

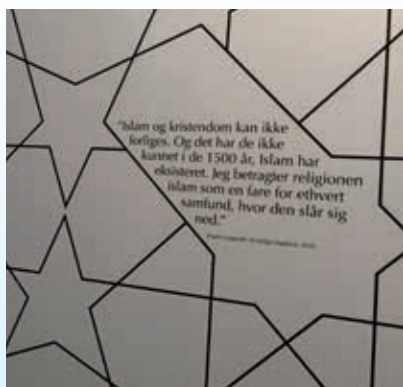
Moskéen er en sunnimuslimsk moské. Den sunnimuslimske retning er den største gruppe muslimer i verden og findes i bl.a. Mellemøsten og Tyrkiet.

Stedets foredragsholder fortalte lidt om den muslimske tro – de fem søjler (svarer til de ti bud), haditten dvs. sædvanen – leveregler, som skal overholdes i hverdagen. Hun beskrev, hvordan hun selv efter mange overvejelser i en ung alder havde konverteret til Islam. Kulturcenteret indeholder et dag-

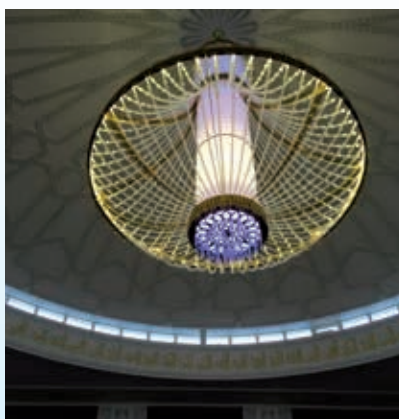
center for ældre og et videnscenter med aktiviteter for unge. I kulturcenteret søger man at bygge bro mellem de tre monoteistiske religioner. Centeret havde bl.a. flere gange haft besøg af Bent Melchior. Foredraget blev efterfulgt af en livlig debat. Derefter gik vi på besøg i selve moskéen. På 1. sal var kvindernes afdeling. Her var bagerst i lokalet indrettet et legeland til børnene. På denne tirsdag sad fire-fem kvinder og bad. I stueetagen nedeunder gik en del mænd rundt på de fine, ægte tæpper. (Det var rart at gå her – vi var jo alle på strømpefødder og frøs!) Pludselig stillede en mand sig op midt i rummet med en mikrofon i hånden. Det var bedetid, og han kaldte til bøn.

Selvom moskéen har en minaret, er det ifølge dansk lov forbudt at kalde til bøn ud over byen. Vi listede af for ikke at forstyrre.

Derefter blev vi vist rundt i kulturcenteret. Her var foruden biblioteket bl.a. en biograf, som man kunne leje. Derudover var der adskillige møderum og et køkken.

I kulturcenteret Hamad Bin Khalifa Civilisation Center er mange vægge forsynet med tankevækkende citater.

Et kig op mod den smukke lysekrone midt i Khayr el-Barriya moskéen.

Et kig ind i vaskerummet i Khayr el-Barriya moskéen, hvor de bedende før bønnen vasker deres fødder.

Folkevirke på Kulturmødet på Mors:

Demokratisk dannelse uden kvinder?

Af Annemarie Balle,
formand for
Folkevirke

Folkevirke deltog i august for tredje gang i Kulturmødet på Mors. Denne gang blev arrangementet holdt i det meget ikoniske »Monas Hus« midt på hovedstrøget. Alle pladser på stole, i sofaer og vindueskarme var optaget. Da solen skinnede på en lun, sommerlig dag, blev vinduerne åbnet, så man også fra en ståplads uden for »Monas Hus« kunne følge med i debatten.

Under overskriften »Demokratisk dannelse uden kvinder?« lagde professor i statskundskab Drude Dahlerup op til en meget livlig og spændende debat.

Drude Dahlerup lagde ud med at fortælle om sit arbejde som international rådgiver omkring styrkelsen af kvinders deltagelse i politik rundt omkring i verden og lagde derefter op til debat om, hvordan kvinder kan være med til at styrke den demokratiske dannelse. En nødvendig udvikling, hvis demokratier verden over skal have et mere solidt fodfæste.

Hun kom med mange eksempler på nødvendigheden af dette arbejde og stillede bl.a. spørgsmål som »Hvordan kan interessen for politisk dannelse skærpes?« og »Spiller den visuelle kommunikation en rolle?«

Folkevirkes landsformand, Annemarie Balle (t.h.) i samtale i det stopfyldte »Monas Hus« med oplægsholder, professor Drude Dahlerup.

Undervejs udspandt der sig spændende debatter med et yderst interesseret og debatvrigt publikum. At debatterne satte sig dybe spor hos deltagerne oplevede Folkevirkes arrangører senere på dagen, da vi deltog i et andet kulturarrangement. Vi skulle sammen med de

øvrige omkring 80 deltagere fortælle om hvilken kulturoplevelse, der havde gjort størst indtryk på os. Som det første blev nævnt – ja, Folkevirkes arrangement med Drude Dahlerup!

En flot respons på Folkevirkes arrangement.

Folkevirke takker Velux Fonden for økonomisk støtte til arrangementet.

Folkevirkes arrangement i »Monas Hus« på Kulturmødet på Mors trak fulde huse.

**Landet over
tilrettelægger Folkevirke
møder, foredragsrækker,
studiekredse, temamøder,
kurser og lejre,
hvor alle kan deltage**

Ved redaktionens slutning
forelå der oplysninger
om disse arrangementer.

Mere detaljerede oplysninger kan fås
ved henvendelse til
Folkevirkes kontor,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K,
telefon 33 32 83 11
(bedst tirsdage mellem kl. 9 og 16)
eller folkevirke@folkevirke.dk

Folkevirkes møder former sig som
åbne debatter om aktuelle emner,
hvor deltagerne som regel
tager udgangspunkt i et oplæg.
**Folkevirkes møder er åbne
for alle interesserede!**

REGION HOVEDSTADEN

BORNHOLM

Kontakt:

Marianne Kofod Pedersen,
Svanekevej 32, 3740 Svaneke
Tlf. 56 49 21 65

KØBENHAVN

»På Folkevirke«

Niels Hemmingsens Gade 10,
1153 København K.

11. december

Folkevirke inviterer til julearrangement 11. december kl. 14.00-17.00. Denne eftermiddag kommer der en og fortæller om en anerkendt religion samt dens juletraditioner. Under planlægning. Nærmere info følger.

Kontakt:

Folkevirke,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K. eller
Jeanne Bau-Madsen
Tlf. 21 27 62 19
folkevirke@folkevirke.dk

Folkevirkes Litteraturkreds i København

Mødestedet er Folkevirke,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K.
Tlf. 33 32 83 11

Debatmøderne foregår på torsdage kl. 12.00-14.30.

Datoer og bøger er aftalt
af studiekredsen.

12. december

Karen Blixen: »Sorgarer«.

Der betales kontingent for hele
sæsonen ved kursusstart
(efterår og forår) i alt 600 kr.

Litteraturkredsen har eksisteret i
flere år, og der kommer hele tiden nye
medlemmer. Men der er plads til flere,
som har lyst til at engagere sig i en
levende og vedkommende debat.

Kontakt:

Britta Poulsen
Tlf. 46 36 56 32

KØBENHAVNS VESTEGN Vestegnens Litteraturkreds

Møderne holdes den sidste tirsdag
i hver måned.

Med mindre andet er nævnt,
så holdes alle møder i
Glostrup Fritidscenter, mødelokale 2,
kl. 14.00-17.00.

10. december

»Se Himlen over min fars tag« af
Zeinab Mosawi – Birgitte Vestermark.
Fremlægges af: Doris Nyrup.
Dagens digt: Ulla Persso.
Dette møde holdes hos
Ellen Kristiansen, Vegavænget 11
i Albertslund.

Tilmelding og kontakt:

Formand Ellen Kristiansen,
Vegavænget 11, 2620 Albertslund
Tlf. 43 64 62 07
Næstformand Ingelise Olsen
Kasserer Annelise Bohn
Mobil 21 68 02 42
E-mail: familienbohn@hotmail.com
Suppleant/revisor Anne Birthe Kyed

REGION NORDJYLLAND

FOLKEVIRKE VESTHIMMERLAND

Alle arrangementer foregår på
Farsø Hotel kl. 14.00-16.15,
hvis ikke andet er nævnt.
Entré og kaffe med kage – 90 kr.

2020

13. januar

»Natur og Livsglæde – om National-
park Thys smukke steder« v/ udvik-
lingskoordinator Mona Østergaard
Klit.

3. februar

»Den store oversøiske udvandring fra
Himmerland og Danmark« v/ mag.
art. Henning Bender.

17. februar

»Skomager bliv ved din lyst« v/ billed-
kunstner Anni Gamborg derefter
generalforsamling. Fri entré og
foreningen er vært ved kaffe.

2. marts

På lystvandring i Benny Andersens
omfattende forfatterskab v/ cand. mag
Aage Augustinus.

Kontakt:

Formand:
Tove Kristensen,
Hans Egedes Vej 120, 9600 Aars
Tlf. 20 87 64 12
Tove.kristensen2@skolekom.dk
Næstformand:
Else Thirup, Aars
Tlf. 23 25 28 17
Sekretær:
Lone Nørgaard,
Svoldrupvej 122, Vognsild, 9600 Aars
Tlf. 98 65 82 57
pelonor122@gmail.com
Bestyrelsesmedlemmer:
Margrethe Dam Hansen, Farsø
Tlf. 41 59 33 34
Ellen Kahr Thomsen, Blære
Tlf. 98 66 62 05
Suppleanter:
Mona Jensen, kasserer,
Aalborgvej 4, Hornum, 9600 Aars
Tlf. 22 40 29 58
Mona22402958@gmail.com
Iris Brink Hansen, Risgårde
Tlf. 98 63 60 42

Vesthimmerlands Litteraturkreds

Sted: Akademi ved
Dronning Ingrid Hallerne, Farsø.
Alle møder starter kl. 14.00,
med mindre andet oplyses.
Alle er velkomne!

Kontakt:

Jette Høyer, studiekredsleder
Tlf. 25 39 97 96
Inger Olsen
Tlf. 98 63 34 34

» **REGION MIDTJYLLAND**

HERNING

Møder holdes i Bethania, Torvet 9, Herning.
De holdes hver anden mandag kl. 14.00-16.00.

Der er adgang en halv time før. I løbet af mødet holdes der en kaffepause på ca. et kvarter, så man kan nyde sin medbragte kaffe. Der er også mulighed for at købe kaffe.

2020

13. januar

Fra gadebetjent til et liv i PET. Pensioneret kriminalassistent Christian Medom fortæller om provinsdrengen, der mødte miljøer med social nød og kriminalitet i hovedstaden og om livet i efterretningstjenesten. Vi bliver inviteret ind i en verden med helt anderledes oplevelser. Fortalt med lune og et glimt i øjet.

27. januar

Kaj Bach Pedersen tager os med til Grønland, hvor han bl. a. fortæller om sine spændende og ikke ufarlige oplevelser med Sirius-patruljen ledsaget af smukke naturbilleder.

10. februar

Ruth Dein – fortællekonen fra heden -, der er udnævnt som månedens fortæller i 2015, fortæller om mennesker, hun har mødt i sit arbejde i hjemmeplejen. Det er livsfortællinger om menneskelige grundvilkår.

24. februar

Musikpædagog Erik Sommer har komponeret mange sange, der er optaget i såvel Højskolesangbogen som i den nye salmebog, bl.a. »Du som har tændt millioner af stjerner«. Et højskoleforedrag med sange, anekdoter og fortællinger fra Højskolesangbogen. Den, der synger, er aldrig alene.

9. marts

Generalforsamling.

23. marts

Tidligere narkosesygeplejerske Tine Birk fortæller sin livshistorie, som har vendt 180 grader to gange – først i 1998 og igen i 2015. En ærlig og åben beretning om traumatisk opvækst, alkoholisme – lever livet ædru nu på 22. år – livstruende sygdom med meningitis og livet efter med skjulte hjerneskader og førtidspension.

11. maj

Udflygt. Program følger.

Medlemskontingent for hele sæsonen er 200 kr. Hvert møde koster 40 kr. for medlemmer og 60 kr. for ikke-medlemmer. Satserne er også gældende for pensionister.

Bestyrelse:

Formand:
Lene Lund,
Emil Resensvej 47, Herning
Tlf. 12 92 58 50
lene47lund@gmail.com
Næstformand:
Iben Brock,
Spinkebjerg 31, Gjellerup, Herning
Tlf. 22 12 95 53
ibenebrock@gmail.com
Kasserer:
Tove Katstrup,
Karen Blixens Vej 1p, Ikast
Tlf. 40 70 90 51
katstrup@altiboxmail.dk
Ordinære bestyrelsesmedlemmer:
Jutta Jørgensen,
Fællestofen 4, Tjørring, Herning
Tlf. 97 26 80 18
jutta.np@gmail.com
Tytte Vestergaard Olesen,
Laubsvej 15, Herning
Tlf. 25 80 50 67
bentvest@hotmail.dk
Suppleanter:
Birde Lindholm,
Sabroesvej 3D, 4. sal, dør 5,
Herning
Tlf. 23 67 76 75
preben.lindholm@mail.dk
Hanne Østergaard,
Østre Kirkevej 36, Herning
Tlf. 20 41 11 40
hanne.bendt@gmail.com

HOLSTEBRO

Kontakt:
Karen Margrethe Madsen
Tlf. 97 41 40 92

» **REGION SYDDANMARK**

ODENSE

Litteratur- og samtalekreds
Kontakt:
Ida Hansen
Tlf. 66 11 23 71

» **REGION SJÆLLAND**

ROSKILDE

Kontakt:
Britta Poulsen
Tlf. 23 46 45 95
britta.poulsen@privat.dk
Kirsten Rudfeld
Tlf. 29 61 28 81
rudfeld@webspeed.dk

ØLSTED

Litteraturstudiekreds
Vi mødes hver 6. uge og planlægger fra gang til gang.

Kontakt:

Lis Timmermann,
Hermelinvej 9, 3310 Ølsted

» **UDLAND**

GRØNLAND

Folkevirke i Nuuk
Kontakt:
Rebekka Olsvig,
Jens Kreutzmann Aqq 30,
postboks 575,
3900 Nuuk, Grønland

»Kvindestemmer« 2020:

Eftermiddag fyldt med indlevelse og eftertanke

Lørdag den 14. marts 2020 kl. 11.30-16.00 arrangerer Folkevirke i samarbejde med Kvinder i Musik, Kvindelige Kunstneres Samfund og Dansk Blindesamfunds Kvinder det kunstneriske møde »Kvindestemmer«.

Arrangementet afholdes på »Hotel Cecil«, Niels Hemmingsens Gade 10, 1153 København K.

Det er i år 14. gang, at »Kvindestemmer« bliver præsenteret. Det foreløbige program ser således ud – og ret til ændringer forbeholdes.

Kl. 11.30: Dørene åbnes.

Kl. 12.00: »Kvindestemmer« introduceres af **kunsthistoriker og redaktør Lisbeth Tolstrup.**

Kl. 12.15: Forfatter Mathilde Walter Clark.

Hun opvoksede i Danmark hos sin danske mor, mens somrene blev tilbragt i USA hos sin amerikanske far. I sin anmelderroste roman »Lone Star« kredser hun om familie, tilhørsforhold og om at overvinde enorme afstande. Mathilde Walter Clark går på opdagelse i eksistensens maskinrum og hendes forfatterskab er præget af filosofien.

Hun har fået flere litteraturpriser, bl.a. Årets Fund i 2005, mens romanen »Lone Star« blev nomineret til DRs Romanpris i 2019 og præmieret af Statens Kunstfond.

Kl. 12.50: Komponist og vokalist Randi Pontoppidan.

Randi Pontoppidan, vokalist, komponist og improvisator.

En liveperformance bliver skabt i nuet med stemmen, som Randi Pontoppidan bearbejder elektronisk med filtre, echomaskine og loops. Et spændende lydunivers fanger publikum ind i den menneskelige stemmes dybeste hemmeligheder.

I februar 2019 udkom hendes anmelderroste soloalbum »Rooms«.

Kl. 13.25: Lyriker Mette Moestrup.

Hun er blevet kaldt en af de mest eksperimenterende danske digtere i sin generation. Hos Mette Moestrup finder man bl.a. en undersøgelse af, hvordan ordene og tingene er forbundet og en tematisk behandling af seksualitet, køn, oprindelse, etnicitet og identitet. Det hele er sat ind i en eksperimenterende, legende og fabulerende form, der inddrager alt fra ordspil, montage, anagrammer, grønlandske leveregler og meget andet. Hun har fået Montanas litteraturpris i 2007 og Beatrice Prisen i 2018.

Kl. 14.00: Pause.

Kl. 14.15: Grafiker Anneline Schjødt Pedersen.

Anneline Schjødt Pedersen finder sin inspiration i det stille liv. Hendes motiver verden afspejler ofte det underliggende drama. Det usagte. Menneskelige relationer. I hendes arbejder finder man sanselige spor af vækst og fordærv. Elementer i opbrud.

Kl. 14.50: Forfatter Dy Plambeck.

Dy Plambeck fortæller i en uprætentiøs og humoristisk stil med stor sproglig præcision og fascinerende

dybde om skelsættende nedslagspunkter fra livet; barndommen, familielivets kriser, voldsepisoder, krigsdeltagelse og fødsel. Hun vil bl.a. foretage punktnedslag i sin seneste roman »Til min søster«.

Kl. 15.25: Sanger og sangskriver Channe Nussbaum.

Channe Nussbaum har sunget og skrevet musik, siden hun var 14 år. Har optrådt i ind- og udland med et alsidigt repertoire både inden for pop, rock, jazz og viser.

Med sin jødiske baggrund er Channe Nussbaum kendt som fortolker og fornyer af Klezmer-genren. Hun betragtes som en af Skandinavien førende Klezmer-sangerinder.

Se flere oplysninger om de optrædende på www.folkevirke.dk!

Pris: 100 kroner.

Billetter købes ved indgangen.

Café: Der kan købes sandwich, øl, vin, vand, the og kaffe.

Økonomisk støtte fra:

Statens Kunstfond

Kvindernes Bygning

Folkevirke

Kvindelige Kunstneres Samfund

Københavns Kommunes

Musikudvalg